

המנהיג ובעל העדר

לפני פטירתו פונה משה אל הקב"ה כדי שימנה את יורשו (במדבר כז, טז): "יפקד ה' אֶל-לְהִי הַרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר - - אִישׁ עַל הָעֵדָה". מתוך כך טובע משה את מודל המנהיג האידיאלי: "וְאִשָּׁר יוֹצִיאֵם וְאִשָּׁר יְבִיאֵם וְלֹא תִהְיֶה עֵדוֹת ה' כִּצְאֵן אִשָּׁר אֵין לָהֶם רָעָה". המנהיג הוא רועה, שאיננו בעל העדר. בעל העדר הוא הקב"ה בלבדו. מודל זה ישתרש במקרא ויגיע לשיאו במשל המופלא של יחזקאל (פרק לד): "בֶּן אָדָם הִנְבֵּא עַל רוּעֵי יִשְׂרָאֵל", מנהיגי האומה. "הוֹי רֹעֵי יִשְׂרָאֵל... הֲלוֹא הִצְאֵן יָרְעוּ הָרְעִים", הרועים חייבים לדאוג לצאן, ואתם מה עשיתם? "אֶת הַחֶלֶב תֹּאכְלוּ, וְאֶת הַצֶּמֶר תִּלְבְּשׁוּ, הַבְּרִיאָה תִּזְבְּחוּ". נצלתם את הצאן לעצמכם. כאן מקור הטרגדיות שפקדו את האומה.

משה נקרא בספרות הזוהר 'רעיא מהימנא', הרועה הנאמן. אבל אולי דגם הרועה יכול להיתפס כמתון מדי. ואכן משה נקרא עבד נאמן (במדבר יב, ז): "עֲבָדִי מֹשֶׁה, בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא". בצורה פרדוכסלית חייב המנהיג לראות את עצמו כעבד, נוסח (עמוס ג. ז) "עֲבָדִי הַנְּבִיאִים". ואכן, הראייה קוק היה חותם: "עבד לעם קדוש על אדמת הקדש", ובצורה דומה היה חותם גם יחיאל מיכל פינס. מורי הגדול והנעלם, פרופ' שושני ז"ל, השווה פעם את משה העבד ליהושע "מְשַׁרְתַּת מֹשֶׁה" (במדבר יא, כח). המשרת – שומר על חלקה מחייו לעצמו. העבד הוא כולו קנוי, מסור לאדוניו. האנושות מואסת (מן השפה ולחוץ) היום בעבדות, שעדיין קיימת בתוכה. ולמרות זאת, העבדות היא סמל של המדרגה הגבוהה ביותר של ההנהגה, הרועה שאינו משתמש בעדרו לעצמו, המוסר את עצמו, ללא סייג, לעם המונהג, וודאי בעתות סכנה. מעניין! היחס שליט-נשלטים נתפס בתקופה העתיקה כיחס מלך-עבדים. לפנינו היחס מתהפך, המלך הוא העבד האמיתי. אם תרצו נכרת כאן ברית, אמנה שנוסחה באופן מופלא על ידי הזקנים שרחבעם דחה (מלכים א, יב, ז): "אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עֶבֶד לְעַם הַזֶּה וְעַבְדְּתֶם... וְהָיוּ לָךְ עֲבָדִים כָּל הַיָּמִים".

מאחורי דגמים אלה עומדת החובה המוטלת על המנהיג, ליצור מעין פיצול אישיות בתוכו, ולשמור על המרחק בין שני 'אנני' שיווצרו, בין אישיותו כמנהיג לבין אישיותו כפרט. איסור זה קשה מכל הבחינות, כמעט בלתי אפשרי, אך העבירה עליו היא המקור המרכזי לעיוותי ההנהגה. זהו הבסיס לעבירה המכונה במשפט הישראלי 'הפרת אמונים', דהיינו פעולתו של איש ציבור שלא לפי האינטרסים של הכלל, אלא לפי האינטרסים הפרטיים שלו עצמו. זו מעין מעילה מוזרה, בה אישיות אחת מועלת בשניה, בכך שהיא משתמשת בה למטרותיה היא.

במדרש הארץ-ישראלי 'פסיקתא רבתי' (פרשה כב), מובאת סדרת אמרות על השררה והשלטון, כשהמוטיב המשותף הוא המלכודות המאיימות על המנהיגות. שתיים מהתייחסויות אלו באות ללמד אותנו שהשליט שאינו הגון עובר על עשרת הדברות! סבורני

שהן שריד מרשימה ארוכה יותר. רבי זעירא התייחס לדיבר השלישי: "מה תלמוד לומר (שמות כ, ז) לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱ-לֹהֶיךָ לְשׁוֹא? שלא תקבל עליך שררה ואין אתה ראוי לשררה". כדברי המהר"ל (דרך חיים ד, ד): "כל שררה היא מן ה' יתברך, ומן גדולתו הוא נותן לאדם; וכמו שאמרו ז"ל (ברכות נח, ע"א)... הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראי". שליט שאינו ראוי והגון נושא עליו את שם ה' לשווא.

דיבר אחר מהדהד בדרשותיהם של רבי תנחום ורבי יוסי בר זבידא: "נִאָף אִשָּׁה חָסֵר לֵב - - מְשֻׁחֵת נִפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָה (משלי ו, לב). כל המקבל עליו שררה בשביל ליהנות ממנה אינו אלא כנואף". היחס בין איש ואישה הופך משל ליחסו של מנהיג לעמו. המיניות כאן, היא סמל לשררה, כשמתוך כך מוסבר המושג "ניאוף". בהוראתו המשפטית – ניאוף הוא פגיעה בנישואין. אך תוכנו רחב יותר. ניאוף פירושו שהמיניות עלולה להידרדר לזנות, לאונס – הביטוי הקיצוני של הפיכת האדם לאובייקט, לחפץ. הנואף מהנה את גופו אך מְשֻׁחֵת נִפְשׁוֹ. אהבה פירושה גם מפגש נפשות, שותפות בבניית החיים ואף נכונות להקרבה למען בן ובת הזוג. הוא הדין בשררה, דבר היוצר בדרשה את הניגוד בין הנואפים לבין האוהבים, המנהיגים האמיתיים. מתוך כך מקבל סיום הפסוק משמעות מפתיעה. "מְשֻׁחֵת נִפְשׁוֹ" הוא הניגוד המוחלט לניאוף, הנכונות להקריב את האָגוּ, את השלטון, את הכבוד, למען בת הזוג, האומה. על המנהיגים להביא קרבן עצמי, כשם שעשו זאת הגיבורים שנשלחו על ידיהם למלחמה. כך, לפי המדרש, עשו המנהיגים הדגולים שהיו מוכנים "להשחית" את חייהם, למען העם: "כמשה שאמר (שמות לב, לא): "וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם - - וְאִם אֲנִי מְחַנֵּי נָא מִסַּפְרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ"; כיהושע שאמר (ו, ח): "בִּי אֱ-לֹהֵי דָנִי", בי [יהיה העונש] ולא בהן; כדויד שאמר (דברי הימים א כא, יז): "ה' אֱ-לֹהֵי תְהִי נָא יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי, וּבְעַמֶּךָ לֹא לְמַגְפָּה". לֹא תִנָּאֵף, קורא המדרש, קריאה לדורות, האישה בה אתה מחזיק, היא אשת איש, לא אשתך. אנא, שחרר אותה.